

1943 En celle for negative kontakter på Selbustrand

Det var noe som aldri helt hadde stemt. Og han hadde blitt mer og mer sikker i ettertid. Nå satt han 1. november 1945 på hjemgården Meium på Selbustrand og avga forklaring til lensmannsfullmektig J. Strand. Det var ikke så enkelt å forklare hvorfor han hadde gitt husrom til en familie høsten 1942, hvor familiefaren allerede i juni 1941 hadde syklet fra Selbu og vært innom handelsmann Vågan i Mostadmark og sagt at han bodde på Meium. Det hadde han vitne på, men syntes selv det var rart han ikke reagerte på det den gangen. Vedkommende bodde nemlig ikke hos ham på Meium i juni 1941. I den kommende rapporten sendt fra lensmannen i Selbu den 6. november 1945 går det tydelig frem at Gunnar Meium, 45 år, lot familien Johannes Karlsen få leie «gammelstuen» i august 1942. Dette er også gjengitt i senere håndskrevet brev fremmet av G. Meium i saken mot nevnte Johannes Karlsen, hvor G. Meium advarer mot personer som skulle vitne onsdag den 22. mai 1946. Meium mente dette var betalte vitner, som alle hadde økonomiske fordeler. Disse personene fra Selbustrand er alle gjengitt med navn og personalia og var gjengangere i saken rundt Johannes Karlsen.

Gunnar Meium var en av disse som i løpet av de vanskelige krigsårene kom under dobbel kryssild, i overført betydning. Uten å vite det til å begynne med ble gården hans et årested for negative kontakter. Etter hvert fattet han nok en form for mistanke, og det ble vanskelig å forholde seg til en del

sambygdinger. Senere skulle det bli verre, og da det såkalte landssvikoppgjøret kom, ble det dårlig forhold mellom enkelte familier i de fleste bygder i landet, Selbustrand ikke noe unntak i så måte. Dette har for enkelte forplantet seg inn i de kommende generasjoner, takke være den måten myndighetene forfulgte visse familier. Flere av de som kun var barn i 1945 ble våre første virkelige mobbeofre. Men hovmod har vel alltid stått for fall, og de saksmapper som nettopp er frigitt i Riksarkivet vitner om at ikke alt var som etterkrigsgenerasjonen har blitt fortalt. Det har her og nå ingen hensikt å rippe opp i lokale navn og relasjoner, selv om dette nå er frigitt. Ettertiden vil herfra selv ta det oppgjøret som må komme og trolig snu opp ned på våre illusjoner.

La oss likevel se på hvordan et lite fredelig sted som Selbustrand kunne bli trukket inn i et edderkoppnett, på linje med flere bygder på den tiden, og la grobunnen til at sambygdinger valgte ulike ståsted, dømte og fordømte. Det ligger ingen dreiebok ute, ingen oppskrift eller fasit, men mye kan sikkert forklares med manglende muligheter til utdanning, dårlige tider, stramt arbeidsmarked og godt grunnlag for å tiltrekke seg de som så lettvinde løsninger og lettjente penger, altså svake sjeler som lot seg friste av kortvarig glede. Fikk en så fotfeste gjennom et samlingspunkt ble agitasjonen et kraftig verktøy hos de som søkte makt og kontroll. Frykten ble et våpen hvor de som ble involverte ikke var helt sikre på hvem som var hvem og hvem som narret hvem, altså det som ofte ble til det vi kaller «negative kontakter».

*Et uklart bilde av en uklar person:
Johannes Karlsen*

Gunnar Meium ville kun hjelpe en familie med stor barneflokk, men skjønnte snart at det var noe som ikke var som det burde være. «Gammelstua» på gården tiltrakk seg en del personer som han ikke fikk helt til å plassere. Dette var personer fra solide og vel ansatte familier. Rett nok var mange i bygda ganske så stripete, på linje med svært mange rundt om i landet de to første årene. Men nå senhøstes i 42 begynte det å utkrystallisere seg. Den 20. august 1942 melder Johannes Karlsen utflytting fra Malvik, og sammen med sin familie tar han losji i «Gammelstua» på Meium. Etter hvert som bonden på Meium gjennom diverse samtaler med sitt nye bekjenskap og losjerende, fattet en gryende mistanke – gravde han sin radio og sine våpen dypere ned under en kubås i fjøset.

Johannes Karlsen ble født i Skogn 29. september 1901. Døpt i Alstadhaug kirke og konfirmert i Lademoen kirke. Foreldre var: Kristian Karlsen, f. 1862 - sjømann og Lovise Karlsen, født Larsen i 1864. Under forklaring tatt opp på Kjesäter den 24. mai 1943 av senere statsminister John Lyng, står det at Johannes Karlsen ikke var medlem av NS, eller noe annet parti. Mens et annet papir viser at han ble medlem

nr. 160620 den 14. oktober 1940. I et tredje dokument er datoen for medlemskapet den samme, men nå med nummer: 11885. Johannes hadde tre søstre og en bror: Karl Karlsen, som var medlem av NS, men visstnok ekskludert på grunn av fyll, og senere arrestert av tyskerne.

Karlsen hadde kun folkeskolen, og dro til sjøs mellom 1915 og 1922. Deretter drev han med forskjellige jobber, blant annet som agent innen livsforsikring og salg av symaskiner. Johannes Karlsen ble gift med Ellen Aas, f. 24. januar 1901. Ekteskapet medførte ni barn. Livet ble nok temmelig vanskelig økonomisk. I 1924 ble han dømt til 45 dager fengsel for underslag. I 1929 fikk han 60 dager ubetinget fengsel for bedrageri. Og i 1934 ble det ytterligere 90 dager fengsel for nytt underslag. Her ser vi at livet ga Karlsen en del utfordringer, hvor hans store familieansvar ga lett grobunn for lettvinde løsninger. Og som et lett offer ble også hans forhold til okkupasjonsmakten. Johannes Karlsen hadde ikke avtjent verneplikten, ble fritatt. Da tyskerne besatte Trondheim den 9. april 1940 befinner Karlsen seg i Trondheim. Og her møter vi igjen dette paradokset som ble tilknyttet Karlsen og mange av hans likesinnede. Johannes Karlsen ville slåss mot okkupasjonsmakta, og melder seg frivillig.

Den 16. mai er han med i motstandskampen og befinner seg tilknyttet automobilkompaniet på Berkåk under ledelse av en kaptein Carlsen. Vår Johannes Karlsen ble dimittert på Tingvoll da kampene på dette avsnittet opphørte. Nå skifter mange side, tar arbeid for tyskerne, går inn i NS og mange blir frontkjempere. For Johannes og hans store familie ble løsningen, etter en periode som arbeidsledig med lite understøttelse – å melde seg som sjåfør for tyskerne på Nyhavna. I det minste kunne han så vidt brødfø sin familie. Men han var fortsatt et lett offer for fristelser.

Radio

Harry Alexander Rønning

Gjennom sin sjåførjobb synes det som Johannes Karlsen kom i kontakt med Harry Alexander Rønning (1912-1947). Rønning ble i februar 1943 medlem av Rinnanbanden, og ble henrettet på Kristiansten festning 12. juli 1947. Karlsen besøkte Rønning i Soria Moria, Olav Tryggvasson gt 2., hvor han ble innført i det negative spill gjennom «å opptre på rett side» ved å skape kontakter i form av utdeling av illegale aviser, grammofonplater med taler, varer, puslespill og barneleker etc. Altså innynde seg for å oppnå tillit, for så å angi - hvorav mange ble arrestert, likvidert eller henrettet. Og det var en gunstig avtale. Karlsen fikk 500 kroner i måneden og dekket alle reiseutgifter, så en stund reiste han rundt på oppdrag i hele Midt-Norge for denne Harry Alexander Rønning. Og på den tiden hadde en vanlig offentlig ansatt ca. 50 kroner i uka. Da Johannes Karlsen også kom inn i Rinnanbanden i 1942 steg lønnen til 600 kroner i måned. Sonderabteilung Lola (Rinnanbanden) ble etablert i mars 1942 som en del av Sicherheitsdienst. Dermed kom Karlsen i kontakt med forhold som knyttet seg til forhør og tortur, og vitneprotokoller fra saken mot Johannes Karlsen tilsier at han var tilstede i Gamle Åsvei 48 da

Thingstadgruppen ble torturert. Det går ikke fram at han selv deltok aktivt. Vitner har forklart at de så Karlsen da Krogstad og Lervåg ble torturert, samt at Karlsen ble observert på Rinnans kontor i 2. etasje i Fjordgata 19. Dette tyder på at Rinnan hadde planer for Karlsen, blant annet i Selbu hvor også Rinnan dukket opp.

På Meium gård den 23. september 2019

F.v: Lillian Skillingsstad, Peder Sandvik og Terje Løkås, sistnevnte med en revolver han fant da han tok over gården

Da Johannes Karlsen leier «Gammelstua» på Meium for seg og sin store familie, opererer han som møbelhandler, hvor han reiser rundt og kjøper brukte møbler som han selger til tyskerne. Forholdet mellom Gunnar Meium og familien i «Gammelstua» var godt og helt normalt, samtalene dagligdags. Men da Karlsen begynte å snakke om radio og muligheten for å lytte på London, ble Gunnar litt mistenksom. Og det ble ikke bedre da det stadig ble holdt fester i Gammelstua, hvor flere fra Selbustrand deltok. Johannes Karlsen bød inn til fest ganske så regelmessig, og det syntes som han hadde «gått m'pæng». Gunnar Meium kom selvsagt i snakk med flere av de som frekventerte disse festene, som mest var som møter, og det var tydelig at hans sambygdingene mente at Karlsen var engelsk agent som sendte meldinger til England om tyske ubåter. Tilliten var nok skapt. Disse fra Selbustrand er navngitt i sakspapirene og også gjengitt i brev fra Gunnar Meium. Karlsen er stadig innom Gunnar og snakker om muligheter for å lytte på London. Men Gunnar holder tett om sin radio. Mistanke om at en celle styres fra hans gård blir urovekkende for bonden på Meium.

I påsken 43 dukker det brått opp fem tyskere og to sivile nordmenn. De foretar en rassa, med tydelig hensikt å avdekke mulig radio, men finner ingen. Så vil de ransake Gammelstua, men der blir de møtt av et brev fremsynt av Karlsen. Da var Gunnar styrket i sin mistanke om at Karlsen jobbet for tyskerne. Og det ble ikke bedre da det gikk rykter om at lister over jøssinger i Selbustrand kunne bli publiserte. Dette hadde bygd seg opp siden den 30. mai 1942 da enkelte hadde kommet på en liste over anti-NS-folk. Flere ble faktisk beordret inn til Morset gård, hvor de ble underlagt straffeeksersis og trakassering som en advarsel mot å plage NS-folk. Vitnerapport nedskrevet av politisoldat T. Slotfeldt den 17. august 1945 har tilkjennegett ved navn personen de mener sto bak at vitne hadde kommet på listen, men vedkommende kunne ikke bevise det. At slike rapporter ble lagt frem i landsvikeroppgjøret sier ikke så rent lite om den rettsløsheten som en stund eksisterte.

I et fengslingskriv datert 14. april 1946 menes det at det var gestapisten Schussmann som skjøt Oddmund Morset den 2. mars 1943. Dette skrivet følges opp med en rapport til politimesteren i Utrøndelag av 15. april utført av politikonstabel Nils Eidsmo og omhandler et forhør i Kretsfengsel A (Vollan) av Oberscharführer Josef Schussmann, f. 30. august 1907. Vitnerapportens forklaring og konklusjon sier seg selv.

Oddmund Morset:

*Til venstre: befallev
Til høyre: som sersjant
og sjef for stabstroppen
ved Trønderbataljonen i
Gratangen i 1940*

Johannes Karlsen levde et omflakkende liv også mens han bodde på Meium på Selbustrand. Offisielt het det seg som tidligere nevnt at han var møbelhandler. Mye tyder på at han opererte

litt for selvstendig for Rinnan, ikke uvanlig for de som bedrev dobbeltspill. Forholdet utviklet seg kritisk for Karlsen og han skjønnte at det var best å stikke av. Ifølge vitnerapporter hadde Rinnan forbannet seg på å finne Karlsen og kverke ham. Den 17. mai tar Karlsen med seg største parten av sin familie og flykter til Sverige via tog til Verdal, og videre befordring til Essingen på svenske side. Ved ankomst Sverige hadde Johannes Karlsen med seg kr 570.- Han spiller sine kort godt, og klarer nok i første omgang å overbevise John Lyng under introforhøret på Kjesäter, gjengitt i rapport avgitt den 24. mai 1943 til den Kgl. Norske legasjon i Stockholm. Karlsen ble internert og bodde store tider av sitt opphold på Sundbyholms gård i Sundby ved Eskilstuna. Det synes som Karlsen klarte å skjule sin bakgrunn, og han og hans familie klarte seg bra i Sverige. Det såkalte rettsoppgjøret var kommet et stykke på veien da myndighetene ble mer oppmerksom på denne Johannes Karlsen, og det kom en begjæring fra Norge om utlevering. Den 6. januar 1946 blir Johannes Karlsen utlevert over Storlien.

Johannes Karlsen ble stevnet ut ifra de omstridte provisorisk anordningene av 3. oktober 1941 og 15. desember 1944. Vi hopper over grunnlaget for tiltalen, men forholdet til eventuell tortur ble indirekte. Selbu ble også nevnt hvor Karlsen ble benevnt som provokatør, selv om han ifølge noen papirer Peder Sandvik har funnet i Riksarkivet, hevdet selv han kun skulle overvåke et våpenlager i Innbygda. Johannes Karlsen ble i Frostating lagmannsrett i dom av 20. september 1946, dømt til 15 år for å ha vært NS-medlem, spion og provokatør, og overført til Akershus landsfengsel (Ilebu) som fange nr. 183.

Den 8. desember 1947 ble Karlsen innlagt på Rikshospitalet og operert den 20. desember for kreft i tykktarmen med spredning til lymfekjertlene. På nyåret forverret helsetilstanden seg, og i en rapport fra lege Jean Lange ble han levnet kun et par måneder. Legene kunne ikke utøve forsvarlig forpleining i fengsel og anmodet om avbrytelse av straffen. Men Karlsen narret døden foreløpig, og levde i alle fall våren 1949 da det ble bestemt å løslate Karlsen på prøvetid den 17. mai 1949 frem til 6. september 1961, senere forandret til 3. januar 1950. I et skriv fra Landssvikavdelingen i politidepartementet av 21. oktober 1949 heter det seg at Fengselsstyret har bestemt at straffefullbyrdelsen skulle avbrytes utover 3. januar 1950 og inntil videre. Og der stanser historien om en celle for negative kontakter på Selbustrand.

Peder Sandvik har gravd fram en del stoff i Riksarkivet vedrørende Selbustrand under krigen